

ΑΛΕΞΑΝΤΑΡ ΧΕΜΟΝ

Ο κόσμος και όλα όσα περιέχει

μυθιστόρημα

Μετάφραση

ΘΩΜΑΣ ΣΚΑΣΣΗΣ

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Ξένη λογοτεχνία

Σύγχρονη ξένη λογοτεχνία – 681

Αλεξάνταρ Χέμον, *Ο κόσμος και όλα όσα περιέχει*

Aleksandar Hemon, *The World and All That It Holds*

Μετάφραση: Θωμάς Σκάσσης

Υπεύθυνη έκδοσης: Σταύρη Ιωαννίδου

Επιμέλεια, διορθώσεις: Ιωάννα Ανδρέου

Σελιδοποίηση: Κωνσταντίνος Καπένης

Σχεδιασμός εξωφύλλου: Ζωή Κραβαρίτη

Σχεδιασμός χαρτών: Μαρία Πάτσο

Copyright© Aleksandar Hemon, 2023

Copyright© για την ελληνική γλώσσα, Σ. Πατάκης Α.Ε.Ε.Δ.Ε.

(Εκδόσεις Πατάκη), 2023

Πρώτη έκδοση στην αγγλική γλώσσα από τις εκδόσεις MCD/Farrar,

Straus and Giroux, 2023

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα,

Οκτώβριος 2026

KET E857 ΚΕΠ 601/26 ISBN 978-960-16-8819-0

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 801.100.2665, 210.52.05.600, ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚ/ΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ), 57009 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ,

ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, 2310.75.51.75, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Χάρτης</i>	12
ΜΕΡΟΣ Ι	
ΣΕΡΑΓΕΒΟ, 1914.....	17
ΓΑΛΙΚΙΑ, 1916.....	36
ΜΕΡΟΣ ΙΙ	
ΤΑΣΚΕΝΔΗ, 1918	83
ΤΑΣΚΕΝΔΗ, 1919	112
ΜΠΡΙΤΣ ΜΟΥΛΛΑ, 1920	140
ΚΟΙΛΑΔΑ ΦΕΡΓΚΑΝΑ, 1921	170
ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ	
ΚΟΡΛΑ, 1922.....	195
ΕΡΗΜΟΣ ΤΑΚΛΑΜΑΚΑΝ, 1926.....	218
ΜΕΡΟΣ ΙV	
ΣΑΓΚΑΗ, 1932.....	241
ΣΑΓΚΑΗ, 1937.....	298
ΣΑΓΚΑΗ, 1949.....	341
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	
ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ, 2001	385
<i>Ευχαριστίες</i>	411

ΣΕΡΑΓΕΒΟ, 1914

Ο ΠΑΝΑΓΙΟΣ δημιουργούσε διαρκώς κόσμους και τους κατέστρεφε, δημιουργούσε και κατέστρεφε, ώσπου, λίγο πριν τα παρατήσει, κατέληξε τελικά σε τούτον εδώ. Και θα μπορούσε να ήταν πολύ χειρότερος αυτός ο κόσμος και όλα όσα περιέχει, όσο ξεκάθαρα μπορώ κι εγώ να πάρω στα χέρια μου κάποια από τα ενδιαφέροντα πράγματα εδώ μέσα. Για να δούμε: LAPIS INFERNALIS,* ΛΑΒΔΑΝΟ και, παραδίπλα, ΛΕΒΑΝΤΑ.

Ο Πίντο πήρε το λάβδανο από το ράφι, ρίχνοντας κάτω το κουτάκι με τη λεβάντα, το οποίο σαν από θαύμα δεν άνοιξε πέφτοντας στο πάτωμα. Έσταξε μια σταγόνα πάνω στον κύβο ζάχαρης, είδε την καφετιά κηλίδα να απλώνεται, και μετά τον έβαλε στο στόμα του. Καθώς η ζάχαρη και η πικράδα έλιωναν στη γλώσσα του, μάζεψε από κάτω τη λεβάντα, έχωσε στο κουτάκι τη μύτη του και πήρε βαθιά ανάσα. Μέσα του απλώθηκαν απέραντα ανθόσπαρτα λιβάδια της Μεσογείου, μια γαλαζία θάλασσα αγκάλιασε την ψυχή του, ενώ ψηλά ένας τирκουαζ ουρανός με χελιδόνια σκέπαζε τα πάντα, και το λάβδανο ταξίδευε στο αίμα του μέχρι να φτάσει στο μυαλό του και ακόμα παραπεέρα. Σε όλα τα πράγματα που δημιουργήθηκαν στο

* Νιτρικός άργυρος. (Όλες οι σημειώσεις είναι του μεταφραστή.)

λυκόφως, παραμονή Σαββάτου, ο Κύριος με σοφία πρόσθεσε το λάβδανο, για να γίνουν όλα πιο όμορφα και υποφερτά.

Ο Ραφαέλ Πίντο ήταν τώρα πολύ καλύτερα προετοιμασμένος για τον αρχιδούκα Φραγκίσκο Φερδινάνδο της Αυστρίας-Εστε, Διάδοχο της Αυτοκρατορίας των Αψβούργων και Γενικό Επιθεωρητή των Αυτοκρατορικών Ενόπλων Δυνάμεων, καθώς και για ολόκληρη την κουστωδία που έφερνε μαζί του στο Σεράγεβο για να δει απλώς πώς ζούμε εμείς εδώ. Οφείλω να ομολογήσω, Υψηλότητα, ευχαριστώντας Σας ιδιαιτέρως για το ευγενικό ενδιαφέρον Σας, ότι ζούμε αρκετά καλά, αρκεί να έχουμε στη διάθεσή μας επαρκείς ποσότητες λάβδανου και λεβάντας. Δεδομένου μάλιστα ότι πρόκειται για βάλσαμο τόσο του σώματος όσο και της ψυχής, είμαστε βέβαιοι ότι θα έχουμε εν αφθονία ό,τι χρειαζόμαστε, πολυχρονεμένος να είναι ο Αυτοκράτορας, ευλογητός ο Κύριος, και να είστε καλά κι Εσείς επίσης.

Ύστερα από μία μουντή βροχερή εβδομάδα, το πρωινό ήταν ηλιόλουστο και το φως έμπαινε από τα παράθυρα όπως ποτέ άλλοτε, αναδεικνύοντας με πρωτόφαντο τρόπο τα τετραγωνάκια του δαπέδου. Η ζάχαρη είχε πια διαλυθεί εντελώς, αλλά η πικράδα επέμενε να γαργαλάει τη γλώσσα του. Ο Θεός είχε περιβληθεί το λευκό Του ένδυμα, η ακτινοβολία του μεγαλείου Του φώτιζε τον κόσμο, και να που τώρα εδώ, στο πάτωμα του Φαρμακείου Πίντο, μπορούμε να αντιχρίσουμε ένα κομματάκι αυτού του ενδύματος. Θα μπορούσα ίσως να γράψω ένα ποίημα για το φως που μεταβάλλεται αλλάζοντας ό,τι φαίνεται – θα το έλεγα: Το ένδυμα του Θεού. Από την άλλη, όμως, ποιος νοιάστηκε ποτέ για όλα αυτά; Εδώ πάντως, σε τούτη την ξεχασμένη από τον Θεό πόλη, κανένας δεν δίνει σημασία στο φως και στο τι προκαλεί στην ψυχή.

Ο Πίντο έγραφε ποιήματα στη γερμανική γλώσσα από

τον καιρό που βρισκόταν στη Βιέννη· έγραφε και στα βοσνιακά, αλλά μόνο για το Σεράγεβο. Δοκίμασε μάλιστα να γράφει στα λαντίνο, αλλά είχε την εντύπωση ότι τα έγραφε ο νόμος του και όλες οι φράσεις ακούγονταν σαν παλιές παροιμίες. Bonita de mijel, koransiko de fijel, Kazati i veras al anijo mi lo diras... Γλυκιά σαν μέλι, στην καρδιά χολή, παντρέψου και θα δεις, σ' έναν χρόνο θα μου πεις – και πάει λέγοντας. Ενώ το φως βρίσκεται παντού και πουθενά. Υπάρχει, αλλά ποτέ μόνο του, πάντα σαν ένδυμα, όπως και ο Θεός γίνεται αντιληπτός μόνο στις ατέλειες της Δημιουργίας Του. Ακόμα και το σκοτάδι ενδύεται το φως, αφού το φως είναι παρόν διά της απουσίας του. Κι εμείς κουβαλάμε το σκοτάδι μέσα μας και το επιστρέφουμε στο φως όταν πεθάνουμε. Αυτό θα μπορούσε να ακούγεται ωραίο στα γερμανικά. Im Inneren tragen wir das Licht, da wir, wann wir sterben, zurückgeben der Finsternis.*

Έβαλε πάλι το λάβδανο και τη λεβάντα πάνω στο ράφι. Η χαλάρωση από το όπιο τον κατέκλυσε αργά, σαν βαθιά ανάσα, ενώ είχε το βλέμμα του προσηλωμένο στις κηλίδες που σχημάτιζαν στο δάπεδο οι σκιές των γραμμάτων στο τζάμι. ΦΑΡΜΑΚΕΙΟΝ ΠΙΝΤΟ. Έπρεπε να απαλλαγεί πια από όλα εκείνα τα παλιοβότανα που μάζεψε επί δεκαετίες ο πάντρι Άβραμ αγοράζοντάς τα από τους χωρικούς. Ο πάντρι ήθελε σώνει και καλά να μεταφερθεί όλο αυτό το σκουπιδαριό από την παλιά σπετσαρία στο čaršija, στο τσαρσί, και να μπει δίπλα στα πραγματικά φάρμακα, τα οποία αποκάλυψε χλευαστικά patranjas, μπούρδες. Και μπορεί βέβαια να είχαν μεταφερθεί, τώρα όμως όλα τούτα τα άγνωστα παλιομοδίτικα βοτάνια ήταν ξερά και μαραμένα, και οι δυσνόητες παλιές τούρκικες ονομασίες τους (amber kabugi,

* Τα γερμανικά στο κείμενο λένε το αντίθετο: «Μέσα μας φέρουμε το φως και μετά, όταν πεθαίνουμε, το επιστρέφουμε στο σκοτάδι».

bejturan, logla-ruhi) έβγαζαν μάτι ανάμεσα στις μπούρδες τις τοποθετημένες τακτικά με αλφαβητική σειρά που είχε καθιερώσει ο Πίντο μετά τη μετακόμιση. Δεν ήξερε καν σε τι χρησίμευαν όλα αυτά τα μαγικά μαντζούνια. Στο παλιό μαγαζί, μόνο ο πάντρι γνώριζε πού βρισκόταν το καθετί και βάσει ποιων αρχών είχε γίνει η ταξινόμηση – η σπετσαρία, με τα ράφια τα γεμάτα βιβλία, θεραπευτικά ξόρκια, φυλαχτά και βαλσαμέλαια, με τη μυρωδιά της καμένης ζάχαρης από τον χαλβά που συνόδευε τον καφέ του, η οποία φώλιαζε κάτω από το ταβάνι, και με τα πυκνά σαν τις σκέψεις του σύννεφα καπνού από το ταμπάκο, αντιπροσώπευε την εσωτερική δομή του κεφαλιού του. Εκείνοι οι παλιοί χωρικοί του εξακολουθούσαν να έρχονται πότε πότε στο φαρμακείο, φορώντας ρούχα που μύριζαν τραγίλα και υποδήματα από προβιά ζώων, κι έχοντας τα βουνίσια πρόσωπά τους παραμορφωμένα από κακοφορμισμένους καλόγερους, ανομολόγητες ασθένειες, στρεβλωμένα οστά και χαλασμένα δόντια. Έμπαιναν μέσα και κοιτούσαν τριγύρω λες και είχαν μόλις κατέβει από κάποια σαραβαλιασμένη χρονομηχανή, αποπροσανατολισμένοι από τη μυρωδιά της καμφοράς, τη γαλήνια ησυχία του φαρμακείου και το μαρμαρίνο δάπεδο, και νιώθοντας δέος μπροστά στις εξωφρενικές παραγναθίδες τις ενωμένες με το μουστάκι στη φωτογραφία του αυτοκράτορα Φραγκίσκου Ιωσήφ, που αποκλείεται να μην πρόσεχαν. Μόνο η φωτογραφία του νόνου Σολομώντα στον απέναντι τοίχο, χρονολογούμενη από τον προηγούμενο αιώνα, τους καθησύχαζε ότι βρίσκονταν πράγματι εκεί όπου ήθελαν να είναι. Αναγνώριζαν το φέσι του νόνου, τα σμιχτά φρύδια και την επιβλητική λευκή γενειάδα του, μέχρι και το καφτάνι του το διακοσμημένο με ένα μετάλλιο, που του είχε καρφιστώσει κάποτε στο στήθος ένας εκπρόσωπος του ίδιου του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ. Οι χωρικοί ζητούσαν τον Εβραίο hećim, τον ντοτόρο, και ο Πίντο

υποχρεωνόταν τότε να τους πει ότι ο παλιός hećim είχε πεθάνει και πλέον ήταν αυτός (ο δόκτωρ Ράφο – έτσι θα τον προσφωνούσαν) ο νόμιμος κληρονόμος τούτης της μικρής φαρμακευτικής επιβίωσης και ότι το μόνο βότανο που θα ενδιαφερόταν να αγοράσει από αυτούς ήταν η λεβάντα. Ωστόσο στα άγρια βουνά γύρω από το Σεράγεβο υπήρχε ελάχιστη λεβάντα, κι έτσι οι χωρικοί επέστρεφαν ανικανοποίητοι στα πυκνά πανάρχαια δάση τους όπου ζούσαν και συνευρίσκονταν με τα αγρίμια, και δεν ξανάρχονταν ποτέ, πράγμα που ήταν ευτύχημα. Γιατί τώρα ζούσαμε σε έναν εντελώς νέο αιώνα, παντού αντίκριζες την πρόοδο, και το μέλλον δεν είχε τέλος, σαν τη θάλασσα που την άκρη της δεν μπορούσε να τη δει κανείς. Και κανείς δεν ενδιαφερόταν πια για bejturan, για αψιθιά, ενώ το amber kabugi ήταν πιθανόν κάτι με το οποίο καλούσες τα πνεύματα ή σκότωνες μάγισσες και ξωτικά, κάτι που έκανε τα δόντια σου να πέσουν και προκαλούσε ασταμάτητη στύση – καλά, αυτό δεν ήταν και τόσο κακό.

Το πρωινό είχε ξεκινήσει με χαιρετιστήριους κανονιοβολισμούς που καλωσόριζαν στην αγαπημένη και ξεχασμένη από τον Θεό πόλη μας τον αρχιδούκα Φραγκίσκο Φερδινάνδο της Αυστρίας-Έστε, Διάδοχο της Αυτοκρατορίας των Αψβούργων και Γενικό Επιθεωρητή των Αυτοκρατορικών Ενόπλων Δυνάμεων, συνοδευόμενο από την Αυτής Υψηλότητα τη δούκισσα. Τώρα ακούστηκε κι άλλος υπόκωφος κρότος, ένας επιπλέον χαιρετισμός των Υψηλοτήτων τους. (Πολύ αργότερα εκείνη τη μέρα θα μάθαινε ο Πίντο ότι ο κρότος οφειλόταν σε μια χειροβομβίδα που ένας ατυχής νεαρός δολοφόνος είχε εκσφενδονίσει προς το αμάξι του αρχιδούκα. Από προσωπική πείρα, μπορώ να βεβαιώσω ότι καθυστερούμε πάντοτε να αντιληφθούμε την Ιστορία μέσα στην οποία ζούμε.) Στην απέναντι πλευρά του δρόμου, ο Χατζί-Μπεσίμ είχε κρεμάσει το αυτοκρατορικό λάβαρο πάνω από το καπνο-

πωλείο του, σύμφωνα με την εντολή του κυβερνήτη, και στεκόταν τούτη τη στιγμή από κάτω, έχοντας τους αντίχειρες στις τσέπες του γιλέκου του, ενώ το μπορντό φέσι του άγγιζε σχεδόν στο επάνω μέρος του το μαυροκίτρινο πανί με τον στιλιζαρισμένο αυστριακό αετό στο κέντρο. Η αλληλουχία των χρωμάτων ήταν απολύτως ταιριαστή και η ελαφρά στρογγυλάδα του στομαχιού του Χατζί-Μπεσίμ εξίσου ευχάριστη στο μάτι. Το λάβδανο βοηθά τον κόσμο να νιώθει θαλπωρή μέσα στο ένδυμα του Θεού. Ο Πίντο συνειδητοποίησε ότι έπρεπε να είχε αναρτήσει κι αυτός το λάβαρο πάνω από την πόρτα του. Ενώ το είχε διαρκώς στο μυαλό του, δεν το είχε κάνει. Έτσι κι αλλιώς, ήταν τόσο πολλά τα λάβαρα σε όλη την πόλη, που κανένας δεν θα παρατηρούσε την απουσία του δικού του. Ο νόμος Σολομών και ο Αυτοκράτορας τον κοιτούσαν συνοφρυωμένοι από τους απέναντι τοίχους, επιπλήττοντάς τον με τη σοφία απαθούς γέρου για την αμέλειά του και για πολλά άλλα πράγματα. Οι δύο φοβεροί γέροι είχαν διαρκώς το βλέμμα καρφωμένο πάνω του. Ήμασταν στον αιώνα της προόδου· θα γίνονταν σπουδαία πράγματα. Να θυμάστε το μέλλον! Ο ίδιος ο αρχιδούκας Φραγκίσκος Φερδινάνδος της Αυστρίας-Έστε, Διάδοχος της Αυτοκρατορίας των Αψβούργων, είχε έρθει στο Σεράγεβο για να δει πώς ζούμε και να μας πει πώς να ζούμε ακόμα καλύτερα.

Και να τώρα που ο αρχιδούκας, σαν πριγκιπόπουλο βγαλμένο από παραμύθι, χτυπούσε την πόρτα του φαρμακείου και μάλιστα πάνω στο γράμμα Φ της επιγραφής ΦΑΡΜΑΚΕΙΟΝ ΠΙΝΤΟ, αγνοώντας την πινακίδα που έγραφε ότι ήταν κλειστό. Ιδού τα πασίγνωστα γαλανά, ψυχρά σαν ατσάλι, μάτια και το τσιγκελωτό μουστάκι των Ουσάρων που πιέζεται πάνω στο τζάμι, καθώς Αυτός προσπαθεί να διακρίνει στο εσωτερικό! Τι μπορεί να θέλει η Αυτού Υψηλότης από έναν ασήμαντο άνθρωπο σαν τον Πίντο; Και τι θα μπορούσε

να προσφέρει ένας κάποιος Ραφαέλ Πίντο στον Διάδοχο, πέ-
ρα από την αμέριστη και ατέρμονη πίστη του και τη χαρά
που αντίκρισε την Αυτοκρατορική του Όψη; Έσπευσε να ξε-
κλειδώσει την πόρτα, κόβοντας μετά ταχύτητα και πατώ-
ντας –καλού κακού– έξω από το ασαφές σύμπλεγμα φωτός
και σκιάς. Το φως αλλάζει τον κόσμο, που παραμένει ωστό-
σο ίδιος, παντοτινά θερμός κάτω από τα ενδύματα του Θεού.
Das Licht ändert die Welt und jedoch bleibt sie gleich, auf
ewig warm unter Gottes Gewänder.

Ο αρχιδούκας, που δεν ήταν διόλου ο αρχιδούκας, παρό-
λο που η είσοδός του τον θύμιζε, αφού ήταν σαν όλα όσα
έβλεπε μπροστά του να του ανήκαν, μπήκε φέρονοντας μέ-
σα υπολείμματα ναφθαλίνης στην επίσημη στολή ίλαρχου
που φορούσε, μια κορδέλα τεντωμένη διαγώνια στο στήθος
σαν καλοστρωμένο κρεβάτι, το σχολαστικά ξυρισμένο και
πουδραρισμένο πρόσωπό του, τη μαντέκα στις συμμετρικά
μυτερές άκρες του μουστακιού, το έξοχο κράνος του με το
αρωματισμένο λοφίο από αλογότριχες, και μια υποψία ιδρώ-
τα κάτω απ' όλα αυτά, και ανέδιδε ολόκληρος τη μυρωδιά
της Βιέννης που ο Πίντο ήξερε τόσο καλά, τη μυρωδιά της
πρώτης μέρας του αιώνα της προόδου, μια μυρωδιά που
επιτάχυνε τους καρδιακούς παλμούς του Πίντο κι έκανε τις
παλάμες του να ιδρώνουν. Τις σκούπισε τρίβοντάς τες στο
πλάι των ρούχων του.

Το ξίφος του ίλαρχου κροτάλισε στα σκαλοπάτια καθώς
εκείνος τα κατέβαινε. Έβγαλε το κράνος του και εκτέλεσε
άψογα μια μεταβολή. Ο Πίντο, αναποφάσιστος, εξακολου-
θούσε να κρατάει την πόρτα ανοιχτή. Η ζέστη και η χλαπα-
ταγή ενός αλαφιασμένου σμήνους περιστεριών όρμησε μέ-
σα. Bitte! Παρακαλώ! είπε ο Πίντο και έκλεισε την εξώπορ-
τα κλειδώνοντάς την κιόλας. Bleib mein schlagendes Herz.
Καρδιά μου, σταμάτα να φτερουγίζει.

Ο ίλαρχος είπε ότι έκανε ανυπόφορη ζέστη, σφουγγί-

ζοντας το μέτωπό του με ένα πάλλευκο μαντίλι, φριχτή και ανυπόφορη ζέστη, και είχε επειγόντως ανάγκη κάποια σκόνη για τον αβάσταχτο πονοκέφαλό του. Αναρωτήθηκε επίσης γιατί δεν υπήρχε το βασιλικό λάβαρο πάνω από την είσοδο. Μίλησε κοφτά στον Πίντο με βιεννέζικη προφορά. Το χιτώνιο άνοιγε σχηματίζοντας τη σκιά ενός Α στην κοιλιά με την κορδέλα, και στο κολάρο της στολής γυάλιζαν αστεράκια. Τα μελαγχολικά μάτια του είχαν γυαλάδα φυματικού και ο Πίντο δεν μπόρεσε να μην προσέξει τις διεσταλμένες κόρες τους, προτού ο ίλαρχος αποστρέψει το βλέμμα του. Τα χείλη του ήταν σκασμένα κι εκείνος έγλειψε το επάνω. Η άκρη της γλώσσας άγγιξε το μουστάκι του.

Όσο για το λάβαρο, είπε ο Πίντο κάνοντας υπόκληση, ζητούσε ταπεινά συγγνώμη, αλλά έφταιγε προφανώς η έξαψη της αναμονής αυτής της λαμπρής ημέρας. Μετά χαράς θα διόρθωνε ευθύς αμέσως το λάθος του, πριν όμως από αυτό και με την ευγενική άδεια του ίλαρχου, θα έπρεπε μάλλον να σπεύσει να φέρει τη σκόνη που ασφαλώς και θα μετρίαζε τον πονοκέφαλο του κυρίου ίλαρχου. Ο ίλαρχος χτύπησε τα τακούνια του κι έκανε ένα νεύμα επιδοκιμασίας. Στεκόταν ευθυτενής καταμεσής της φωτεινής περιοχής, σαν άνθρωπος συνηθισμένος να τον θαυμάζουν.

Στο μυαλό του Πίντο επανέρχεται ορμητικά όλη εκείνη η φαιδρή εποχή της Βιέννης, τότε που βασίλευε η jetzer hara, η πονηρά καρδιά: τα βλέμματα που ανταλλάσσονταν στον περίπατο δίπλα στον Δούναβη και στα κατάμεστα φοιτητικά καφενεία, τα ερεθιστικά κρυφά αγγίγματα στα λαϊκά θέατρα, τα ποιητικά παραθέματα με τον κρυπτογραφημένο πόθο που φούντωνε ξαφνικά στη μέση μιας προσεκτικά ανώδυνης συζήτησης, τα ίδια κι απαράλλαχτα λακκάκια που έκαναν τη σκανδαλιάρικη εμφάνισή τους στο πρόσωπο ενός κάποιου λοχαγού Φρόντ την ώρα που εξέφραζε τις παθιασμένες όσο και λανθασμένες απόψεις του για τις

γυναίκες, τις σοκολατίνες, τον Σούμπερτ, τον έρωτα, το λάβδανο, τον συνταγματάρχη Ρεντλ,* μέχρι και –αρκετά τολμηρά– για τα εξωτικά χαρακτηριστικά του προσώπου του κυρίου Πίντο που μαρτυρούσαν τις δυνατότητές του στο πάθος, ώσπου ο Ραφαέλ τον έκανε να πάψει με ένα φιλί. Gute Nacht und Guten Morgen, λοχαγέ Φρόνυτ!

Αχ, πόσο καλύτερα θα μπορούσαμε να ζούμε!

Ο Πίντο στέκεται πίσω από τον πάγκο και τρίβει με χέρια που τρέμουν τα συστατικά κάνοντάς τα σκόνη, ενώ το μυαλό του τρέχει στη μελλοντική εκείνη στιγμή που θα χαϊδέψει δήθεν ακούσια το χέρι του ίλαρχου, μεταδίδοντάς του το ρεύμα του πάθους του. Ο ίλαρχος έχει πάρει τώρα θέση μπροστά στη φωτογραφία του νόνου Σολομώντα, με το πιγούνι ανασηκωμένο από κατάπληξη, σαν να μην είχε ξαναδεί Σεφαραδίτη – κάτι που πιθανώς ήταν αλήθεια. Δεν θα μπορούσε να συνδέσει τον Πίντο (χωρίς φέσι, με κοστούμι, γραβάτα, χρυσή καδένα εγκάρσια πάνω από το στομάχι του, και, παρά το μελαχρινό πρόσωπό του, εντελώς Ευρωπαϊό) με τη γυαλιστερή σέπια του οθωμανικού παρελθόντος και τη βιβλική βλοσυρότητα του νόνου. Ποιος δημιούργησε γη και ουρανό, ποιος έβαλε αυτή τη θυελλώδη καρδιά στο στήθος μου;

Ο Πίντο φαντάζεται να αρπάζει το χέρι του ίλαρχου, να τον τραβάει πιο μέσα στο πίσω δωμάτιο, να αρπάζει το hanino πρόσωπό του, το όμορφο, να τον φιλάει και να υποτάσσεται πλήρως στην παρόρμηση: να παραμερίζει την κορδέλα, να νιώθει το αρρενωπό στήθος και τα κολασμένα βάβη του κορμιού, αγγίζοντας τον ήδη σκληρό pata του, με την

* Άλφρεντ Ρεντλ (Alfred Redl, 1864-1913): υψηλόβαθμος αξιωματικός της αυστριακής αντικατασκοπείας, ο οποίος αποκαλύφθηκε ότι δρούσε ως κατάσκοπος για λογαριασμό της Ρωσίας. Η υπόθεσή του αποτέλεσε ένα από τα μεγαλύτερα σκάνδαλα της Αυστροουγγρικής Αυτοκρατορίας λίγο πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

καρδιά να κοντεύει να σπάσει από ηδονή. Θα είναι ασφαλής. Κανέννας δεν πρόκειται να έρθει, το φαρμακείο είναι κλειστό, η πόρτα κλειδωμένη, είναι Κυριακή και όλος ο κόσμος είναι απασχολημένος κάνοντας τεμενάδες στον αρχιδούκα Φραγκίσκο Φερδινάνδο της Αυστρίας-Έστε, Διάδοχο της Αυτοκρατορίας των Αψβούργων και Γενικό Επιθεωρητή των Αυτοκρατορικών Ενόπλων Δυνάμεων. Ποιος νοιάζεται για ένα kuss, για ένα φιλί στο σκοτεινό πίσω δωμάτιο του φαρμακείου; Μέχρι και ο Πανάγιος, που βρίσκεται παντού και πουθενά, θα θελήσει να αποστρέψει το βλέμμα όταν θα φιλάω τα χείλη του. Ότι έχεις εσύ στην καρδιά σου για τον συνάνθρωπό σου ίσως το έχει κι αυτός για εσένα. Šalom, jetzer hara! Χαίρε, πονηρά καρδιά!

Ο Πίντο τελειώνει τη σκόνη, τη χύνει πάνω σε ένα φύλλο χαρτί σκορπώντας την τριγύρω, για να τη μαζέψει στη συνέχεια φτιάχνοντας έναν σωρό που τον φτυαρίζει με την άκρη του χαρτιού, το οποίο διπλώνει αργά, λες και δείχνει τον τρόπο για να κάνει κανείς κάποιον μαγικό κόλπο. Δίνει το τριγωνικό φακελάκι στον ίλαρχο, που μπορεί να πρόσεξε το τρέμουλο των χεριών του Πίντο. Τα δάχτυλά τους αγγίζονται, τα βλέμματά τους συναντιούνται.

Φυσικά, τίποτε δεν συμβαίνει.

Μπορώ να σας ζητήσω ένα ποτήρι νερό; λέει ο ίλαρχος.

Θέλετε ροδόνερο; του προτείνει ο Πίντο.

Ο ίλαρχος αδειάζει τη σκόνη στο στόμα του· το μήλο του Αδάμ ανεβοκατεβαίνει καθώς πίνει το ροδόνερο. Στην άκρη του πιγουνιού του μόλις που διακρίνεται ένα κόψιμο. Το μουστάκι του είναι άψογο. Πίνοντας το ροδόνερο κοιτάζει προς το ταβάνι και, μόλις τελειώνει, αφήνει έναν αναστεναγμό που μάλλον είναι από ευχαρίστηση. Θα μπορούσε κάποια στιγμή στο μέλλον ο ίλαρχος να στέκεται μπροστά σε έναν καθρέφτη, υπέροχος με το πουκάμισο και το στενό παντελόνι ιππασίας, ενώ οι τιράντες του κρέμονται στο ύψος

των γονάτων. Ο Πίντο φαντάζεται ένα πρωινό σε βιεννέζικο δωμάτιο: τον αφρό ξυρίσματος, τον καπνό του τσιγάρου, ένα τριαντάφυλλο μέσα σε ποτήρι δίπλα στο κρεβάτι, τα τσαλακωμένα σεντόνια και στον τοίχο έναν πίνακα που δείχνει ένα φιδωτό μονοπάτι να χώνεται σε σκοτεινό δάσος. Τον λένε Κάσπαρ, αποφασίζει ο Πίντο. Κάσπαρ φον Κουρτσενμπέργκερ. Guten Morgen, Κάσπαρ! θα του πει. Guten Morgen, Ραφαέλ! θα πει ο Κάσπαρ. Κοιμήθηκες καλά; Όχι, αγαπημένε μου. Πέρασα όλη τη νύχτα ακούγοντας την καρδιά σου να χτυπάει.

Dankeschön! λέει ο Κάσπαρ. Ευχαριστώ. Δίνει το άδειο ποτήρι στον Πίντο και μετά σφουγγίζει τα χείλη του με το πάλλευκο μαντίλι.

Bitte! ψιθυρίζει ο Ραφαέλ με ένα σφίξιμο στον στεγνό λαιμό του.

Πριν προλάβει ο Πίντο να ξεκλειδώσει και να ανοίξει την εξώπορτα, ο ίλαρχος κοντοστέκεται, έχοντας το γαντοφορέμένο χέρι του στη λαβή του ξίφους του, και τον αναμετράει σαν να ήθελε να πει κάτι ακόμα. Δεν λέει τίποτα, το βλέμμα του είναι βαθύ κι επίμονο, σαν να περιμένει κάτι να συμβεί ή να φανερωθεί. Τώρα είναι η στιγμή να κάνει ένα βήμα και να τον αποχαιρετήσει με ένα φιλί. Κοιτιούνται στα μάτια, τα δικά του τελικά είναι πράσινα. Ο ίλαρχος χαμογελάει χωρίς να φανούν τα δόντια του, ενώ πάνω ακριβώς από τις τσιγκελωτές άκρες του μουστακιού του σχηματίζονται δύο λακκάκια.

Πριν αποφασίσει εκείνος τι θα κάνει, ο Πίντο σηκώνεται στις μύτες των ποδιών του και φιλάει τον ίλαρχο στο όριο μεταξύ μουστακιού και χείλους. Έχει γεύση ροδόνηρου και καπνού, μαντέκας και ζάχαρης. Ο ίλαρχος αποτραβιέται όχι για να τον αποφύγει, αλλά για να τον κοιτάξει σαστισμένος και έκπληκτος. Ρίχνει μια ματιά έξω για να δει αν κάποιος πρόσεξε τι συνέβη, αλλά όλοι τους κοιτούν προς τη μεριά

απ' όπου περιμένουν να έρθει ο αρχιδούκας. Ο μοναδικός ήχος που ακούγεται είναι μακρινές ζητωκραυγές. Η πονηρά καρδιά έχει πάρει τον έλεγχο και οι μόνες σκέψεις που περνούν από το μυαλό του Πίντο έχουν να κάνουν με το dizeu, τον πόθο του, και ο pata του σκληραίνει. Κρατάει ακόμα το ποτήρι στο χέρι του και εξακολουθεί να έχει συναίσθηση του κόσμου πέρα από το φαρμακείο, όλα τούτα όμως είναι μακρινά και σβήνουν. Ο Πίντο φιλάει ξανά τον ίλαρχο, που αυτή τη φορά ανοίγει λίγο το στόμα του, και ο Πίντο ρουφάει την τριανταφυλλένια ανάσα του. Αυτό είναι καθαρή τρέλα· δεν έχει ξανακάνει κάτι τέτοιο, ξέρει πόσο επικίνδυνο είναι, αλλά δεν μπορεί να σταματήσει. Τα χείλη του άντρα είναι μαλακά, το φιλί είναι γρήγορο αλλά τρυφερό, και, στον χρόνο που διαρκεί, στη μυώδη σκληράδα του στήθους του ίλαρχου περικλείεται η δυνατότητα ολόκληρης ζωής.

Κάσπαρ, λέει ο Πίντο και πιέζει το μάγουλό του στο στήθος του ίλαρχου. Κάσπαρ.

Τότε μόνο ο ίλαρχος κάνει ένα βήμα πίσω, λες και δεν έχει συμβεί ό,τι έχει συμβεί, και ρωτάει: Was ist das? Τι είναι αυτό; Και όλα διαλύονται. Ο Πίντο δεν μπορεί να απαντήσει, δεν βγαίνει λέξη από το στόμα του, κι έτσι κάνει κι αυτός ένα βήμα πίσω – ο χορός έληξε. Υποκλίνεται στον Κάσπαρ, ο οποίος χτυπάει τα τακούνια του και φεύγει αφήνοντας την πόρτα ανοιχτή πίσω του.

Ο Πίντο μένει ακίνητος, πασχίζοντας να ανασάνει, σαν να έχει μόλις συνειδητοποιήσει την τρέλα του προηγούμενου λεπτού. Τώρα νοσταλγεί αυτό που είναι απαγορευμένο στον άνθρωπο. Das Licht ändert die Welt und jedoch bleibt sie gleich. Το φως στροβιλίζει τους κόκκους της σκόνης στον αέρα και τρεμοπαίζει στα ασπρόμαυρα τετράγωνα του δαπέδου, συλλαβίζοντας για τα πάντα ένα καινούριο νόημα, λες και ο νους του έχει συρρικνωθεί βαθύτερα μέσα του, αφήνοντας κενό για οτιδήποτε πρόκειται να συμβεί μετά.

Νιώθει ζαλάδα, τα γόνατά του τρέμουν· απ' έξω, οι ζητωκραυγές αντηχούν πιο κοντά. Τι θα κάνει τώρα;

Θα μπορούσε να κλειδώσει την πόρτα και να αποσυρθεί στα ενδότερα του φαρμακείου, στη ζωή και στο παρελθόν του, και να περάσει λίγη ώρα χαϊδεύοντας τον εαυτό του με τη σκέψη του να τρέχει στον Κάσπαρ, ο οποίος θα γινόταν έτσι απλώς μια ιστορία που θα επαναλάμβανε στον νου του αναμασώντας όσο περισσότερες λεπτομέρειες ήταν δυνατόν: τη μυρωδιά, τα πράσινα μάτια, το φιλί, τη γεύση των χειλιών του. Ή θα μπορούσε να ακολουθήσει τον Κάσπαρ, να προσφερθεί να τον ξεναγήσει στην πόλη μόλις λήξει όλη αυτή η φασαρία με τον αρχιδούκα, να του δείξει το τσαρσί, τα παλιά μαγαζιά και τους ναούς, και να αγοράσει μερικά λουκούμια για να δει το μουστάκι του πασπαλισμένο με ζάχαρη. Θα έκαναν βόλτες, θα αντάλλασσαν μυστικά, και ο Πίντο θα τον πήγαινε στην πίσω αίθουσα του kahvana, του καφε-νέ του Χατζί-Σαμπάν, όπου θα έπιναν μερικά ποτά μαζί, αφήνοντας τα χείλη να μιλήσουν, και κανείς δεν θα τους ενοχλούσε. Ωστόσο, προτού ο Πίντο κάνει οτιδήποτε, πρέπει να πάρει άλλη μια σταγόνα λάβδανο για να καταλαγιάσει ο καλ-πασμός της καρδιάς του. Το λάβδανο ταχτοποιεί τα πάντα.

Την ώρα που ο Πίντο έκλεινε την εξώπορτα πίσω του, παρατήρησε ότι όχι μόνο είχε αναρτήσει το μαύρο-κίτρινο λάβαρο, αλλά είχε βάλει και το κόκκινο-κίτρινο της Βοσνίας, μόνο που είχαν μπλεχτεί μεταξύ τους και δεν ανέμιζαν. Άπλωσε το χέρι του για να τα φτιάξει κι ένας χείμαρρος χρωμάτων ξεχύθηκε πάνω του. Τι λαμπρή μέρα και τούτη, το φιλί γαργαλούσε τα χείλη του, τα χρώματα συμμαχούσαν και το καλοκαιριάτικο φως έντυνε τα πάντα. Ακολούθησε τον ίλαρχο κατηφορίζοντας την οδό Φραντς-Γιόζεφ μέχρι τη λεωφόρο Άππελ Κε, χωρίς να έχει ιδέα τι θα έκανε αν ο κύριος ίλαρχος Κάσπαρ φον Κουρτσενμπέργκερ στρεφόταν προς το μέρος του, τον κοιτούσε κατάματα και

του έλεγε: Ich folge dir, wo immer du hingehst, Herr Apotheker! Όπου κι αν πας θα σε ακολουθήσω, κύριε φαρμακοποιέ!

Ακόμα κι έτσι όμως, η επιστροφή σε έναν κόσμο που εξελίσσεται διαρκώς ήταν κάτι θαυμάσιο, μια υπέροχη κίνηση προς τα εμπρός, προς το μέλλον, υπακούοντας στην καρδιά και στον πόθο του, μακριά από τη ζωή του –ή βαθύτερα σε αυτή–, προς ένα λαμπρό δίκτυο άγνωστων εκβάσεων που οδηγούσαν στον Κάσπαρ. Εκεί που πρέπει να μάθει η καρδιά μου να αγαπά, εκεί με οδηγούν τα πόδια μου. Μπορούσε να διακρίνει το λοφίο του κράνους πάνω από τον κόσμο –ο Κάσπαρ ήταν πολύ ψηλός– και στάθηκε στη γωνία. Αν έβρισκε τρόπο να περάσει και να τον φτάσει, θα του έλεγε: Κύριε ίλαρχε, είμαι σε θέση να σας πληροφορήσω με ιδιαίτερη χαρά ότι τούτη την ώρα το βασιλικό λάβαρο ανεμίζει υπερηφάνως επάνω από την εξώπορτα του Φαρμακείου Πίντο. Και αν θα επιθυμούσατε να σας δείξω την ταπεινή πόλη μας και το τσαρσί της, δεν έχετε παρά να το πείτε και είμαι όλος στη διάθεσή σας. Ή θα μπορούσα να σας φτιάξω ένα φλιτζάνι βοσνιακού καφέ στην πίσω αίθουσα του φαρμακείου μου, όπου είναι ήσυχα και κανείς δεν πρόκειται να μας ενοχλήσει. Αρκεί απλώς μία λέξη σας. Τότε ακούστηκαν φωνές από το πλήθος που σήμαιναν ότι κάτι συνέβαινε, αλλά ο Πίντο εξακολουθούσε να σπρώχνει για να χωθεί βαθύτερα, έως ότου αναγκάστηκε να σταματήσει.

Ανάμεσα σε αυτόν και στον ίλαρχο υπήρχαν τώρα δύο άντρες, από τους οποίους ο ένας τουλάχιστον βρομούσε κάπνα καμένων ξύλων. Υπήρχε κι ένα αλλόκοτο ψωραλέο σκυλί που άνοιγε δρόμο ανάμεσα στα πόδια του κόσμου σαν να είχε κάποια αποστολή. Ο ίλαρχος ξεχώριζε μες στο πλήθος με τη μεγαλοπρεπή στολή του και την εσωτερική λάμψη της εντυπωσιακής ομορφιάς του. Ο Πίντο ήθελε ο ίλαρχος να στραφεί προς το μέρος του, να δει ότι τον είχε ακολουθήσει, να δει ότι τον παρότρυνε ο πόθος. Κοιτώντας τον από πίσω,

ο Πίντο διέκρινε το λευκό δέρμα στο ξυρισμένο μάγουλο του Κάσπαρ, την αριστερή άκρη του μουστακιού του που σημάδευε το σημείο όπου βρισκόταν το λακκάκι, καθώς και την ίσια οριζόντια γραμμή των μαλλιών στον σβέρκο του. Φαντάστηκε τις δύο κινήσεις –θα παραμέριζε τους άντρες και θα μιλούσε στον ίλαρχο– που θα τον έφερναν αρκετά κοντά ώστε να ανασάνει την ευωδιά του τριαντάφυλλου. Αντί για αυτήν, όμως, ανέπνεε την ταγκή μπόχα του ιδρώτα και της κάπνας των αντρών μπροστά του. Ο ένας, που τα μακριά μαλλιά του πετάγονταν πάνω από το βρόμικο ξεκούμπωτο κολάρο του, φαινόταν σίγουρα edepsiz, αλήτης. Το σκυλί πρέπει να ήταν δικό του. Από τον ώμο του άλλου κρεμόταν σαν ψόφιο ζώο ένα ακορντεόν που του έλειπε ένα πλήκτρο.

Ένα αυτοκίνητο μεγάλο σαν ατμομηχανή έστριψε απότομα από τη γωνία της λεωφόρου Άππελ Κε και σταμάτησε ακριβώς μπροστά από τον ίλαρχο. Ο Πίντο αναγνώρισε ακαριαία στο πίσω κάθισμα τον αληθινό αρχιδούκα, με τα φτερά παγονιού στο κράνος και το χρυσό κολάρο με τα τρία ασημένια αστέρια, καθώς και τη δούκισσα, με ένα φόρεμα τόσο λευκό, που θα μπορούσε να είναι φτιαγμένο από το ένδυμα του ίδιου του Θεού, ένα ακόμα πιο λευκό καπέλο με βέλο κι ένα μπουκέτο με μπλε, άσπρα και κίτρινα λουλούδια στα χέρια της. (Η Ιστορία έγραψε ότι ήταν δώρο μιας μικρής μουσουλμάνας, γεγονός που για κάποιον λόγο μού φέρνει δάκρυα στα μάτια.) Του φάνηκε ότι η Μεγαλειότης Της χαμογέλασε στον Κάσπαρ πίσω από το βέλο, σαν να τον είχε αναγνωρίσει, την ώρα που εκείνος υποκλινόταν, και η καρδιά του Πίντο άρχισε πάλι να χτυπάει ξέφρενα, τόσο που χρειάστηκε να πάρει βαθιά ανάσα, αλλιώς θα λιποθυμούσε.

Στα δεξιά του Πίντο, ένας κοντός νεαρός με αχτένιστα κι αυτός μαλλιά, ένα λεπτό ταλαιπωρημένο μουστάκι και αρρωστιάρικα μάτια, έβγαλε από την τσέπη του ένα πιστόλι. Για μια στιγμή κανέναν δεν μπορούσε να κουνήσει ή να

κάνει κάτι, μέχρι και ο σκύλος τον κοιτούσε σαστισμένος, όλη η πραγματικότητα είχε κρεμαστεί σε αυτή την ανάρμοστη λεπτομέρεια μιας κάννης που σημάδευε κατευθείαν τις Αυτοκρατορικές Υψηλότητες. Το πρόσωπο του ίλαρχου σφίχτηκε από κατάπληξη, όλο του το πρόσωπο: τα φρύδια, το στόμα και τα μάτια, που με κάποιον τρόπο συρρικνώθηκαν και ταυτοχρόνως μεγάλωσαν. Ο edepsiz άπλωσε το χέρι να αρπάξει το όπλο –μικρές τούφες σχημάτιζαν οι τρίχες στα δάχτυλά του, ανάμεσα στις αρθρώσεις–, και θα το είχε πιάσει αν ο άλλος άντρας δεν τον είχε σπρώξει στο πλάι με το ακορντεόν του, τη στιγμή που αντήχησαν οι πυροβολισμοί, δυνατότεροι από τους χαιρετιστήριους κανονιοβολισμούς, και τότε ο κόσμος όλος εξερράγη.

Rej muertu gera no fazi, συνήθιζαν να λένε οι Σεφαραδίτες του Σεράγεβου. Βασιλιάς νεκρός πόλεμο δεν κάνει – ναι, αλλά ένας νεκρός Διάδοχος της Αυτοκρατορίας των Αψβούργων και Γενικός Επιθεωρητής των Αυτοκρατορικών Ενόπλων Δυνάμεων κάνει και παρακάνει. Σε λίγες εβδομάδες, ο Πίντο θα κατατασσόταν στον Αυτοκρατορικό Στρατό μαζι με δεκάδες χιλιάδες άλλους Βόσνιους. Θα ανηφόριζε στην πλαγιά του χρόνου χασομερώντας σε ατέρμονες ουρές συσσιτίων και εκτελώντας ανούσια γυμνάσια μουσκεμένος στον ιδρώτα. Θα έφερνε επανειλημμένως στον νου του εκείνη ακριβώς τη στιγμή πριν ο αιώνας της προόδου διαλυθεί και μετατραπεί σε τούτες τις ημέρες της απελπισίας, και θα αναλογιζόταν πόσο διαφορετικά θα είχαν εξελιχθεί τα πράγματα για όλους, ειδικά για τις Βασιλικές Υψηλότητες, εάν ο άντρας με το ακορντεόν δεν είχε σπρώξει τον edepsiz, ο οποίος θα είχε κατορθώσει να αρπάξει το πιστόλι και να σταματήσει τον νεαρό δολοφόνο. Κι έτσι, αυτός δεν θα βρισκόταν τώρα εδώ, να κοπανάει διαρκώς το κοντάκι του όπλου στο καλάμι του, δεν θα χρειαζόταν να υπομένει τα χαζά χω-

ρατά των χωριατών για τη μαυριδερή όψη του που θύμιζε Άραβα ή για την τσιγκουνιά των Εβραίων, δεν θα άκουγε ολονυχτίς το βροντερό ροχαλητό του Οσμάν από το πάνω κρεβάτι, ούτε θα είχε αφήσει τη manuči, τη μανούλα, με δάκρυα στα μάτια να τραβάει τα μαλλιά της στη σκέψη ότι δεν θα ξανάβλεπε τον μονάκριβο γιο της. Ο Πίντο σκεφτόταν πολλές φορές ότι, αν ο edepsiz είχε προλάβει να αρπάξει το πιστόλι του δολοφόνου, αυτός θα είχε φιλήσει τον Κάσπαρ ξανά και ξανά, και –ποιος ξέρει;– μπορεί να είχαν περάσει μερικές μέρες μαζί, πίνοντας τσάι και κάνοντας έρωτα, και ίσως, σε κάποιο ιδανικό μέλλον, να έμεναν στη Βιέννη, να έπιναν τον πρωινό καφέ τους στο καφέ Olimpia, να διάβαζε ο ένας στον άλλον τις ειδήσεις από την εφημερίδα, να ανησυχούσαν για την πολιτική κατάσταση στην Ευρώπη και να ζούσαν μαζί σε έναν κόσμο δίχως τέλος.

Ωστόσο, πριν ακόμα ολοκληρώσει τη βασιική του εκπαίδευση και πριν το σύνταγμά του σταλεί να εισβάλει στη Σερβία, ο Πίντο κατάλαβε ότι δεν είχε νόημα να φαντάζεται διάφορες πιθανές εκβάσεις των γεγονότων – ό,τι συμβαίνει είναι πάντοτε το μοναδικό που θα μπορούσε να συμβεί και ό,τι γίνεται πριν από αυτή τη στιγμή οδηγεί σε αυτή τη στιγμή. Παρ' όλα αυτά, θα εξακολουθούσε μέχρι το τέλος της ζωής του να θυμάται τον ίλαρχο, ο οποίος (κάποια μέρα ο Πίντο θα ορκιζόταν στη ζωή της κόρης του) τον είχε κοιτάξει τότε μέσα στο πλήθος όχι τόσο με βλέμμα πανικόβλητο ή συναισθανόμενος αυτό που μόλις είχε συμβεί, αλλά περισσότερο με τρομερή θλίψη, σαν να ήξερε ότι ο δεσμός των δυο τους είχε διαρραγεί και δεν επρόκειτο ποτέ να αποκατασταθεί. Ο ίλαρχος ύψωσε το ξίφος του, το οποίο άστραψε μια στιγμή στον ήλιο, όρμησε στον σωρό των κορμιών που είχαν πέσει επάνω στον νεαρό δολοφόνο, κι έτσι χάθηκε από τη ζωή του Πίντο.

Μετά τους πυροβολισμούς, ο αρχιδούκας και η δούκισσα κάθονταν ακίνητοι στη θέση τους και φαινόταν σαν να μην είχαν χτυπηθεί, σαν να μην είχε συμβεί τίποτα απολύτως, όταν η δούκισσα έπεσε με το πρόσωπο προς το μέρος του συζύγου της. Ο Πίντο θα ισχυριζόταν αργότερα ότι βρισκόταν τόσο κοντά στο αυτοκίνητο, ώστε είδε τις φουσκάλες αίματος στα χείλη του αρχιδούκα και τον άκουσε να λέει: Δεν είναι τίποτα... δεν είναι τίποτα, μέχρι που η φωνή του έσβησε. Ο Πίντο, στους λίγους που είχαν διάθεση να τον ακούσουν, θα μιλούσε για τα παραμορφωμένα από τον φόβο χαρακτηριστικά του προσώπου του αρχιδούκα, αφού η Υψηλότης του πρέπει να είχε αρχίσει να συνειδητοποιεί ότι αντίκριζε το μέγα κενό, το ατέρμονο τίποτα (la gran escuridad, όπως έλεγε η μανούλα, το μέγα σκότος), όπου ζωντανός νους δεν μπορεί να μπει ούτε να βγει. Θα τους έλεγε για τον επιθανάτιο ρόγχο στον λαϊμό της Αυτού Υψηλότητος που δημιούργησε μια τελευταία ροζ φουσκάλα, η οποία απλώς έσκασε.

Διάβασα όμως τη μαρτυρία του αντισυνταγματάρχη κόμη Χάραχ, ο οποίος ισχυρίζεται ότι το αυτοκίνητο, που οδηγούσε κάποιος Λέοπολντ Σόικα, δεν είχε όπισθεν (γιατί τα παλιά αυτοκίνητα μπορούσαν, όπως ο χρόνος, να πηγαίνουν μόνο εμπρός) και χρειάστηκε να το σπρώξουν πίσω στη λεωφόρο Άππελ Κε και μετά να απομακρυνθεί με μεγάλη ταχύτητα από τον δολοφόνο και κατά δεύτερο λόγο από τον Πίντο. Η Υψηλότητά της είχε πέσει με το πρόσωπο ανάμεσα στα γόνατα του αρχιδούκα, ο οποίος φώναζε: Σοφέρλ, Σοφέρλ, μην πεθάνεις. Ζήσε για τα παιδιά μας. Τότε ακριβώς ο κόμης Χάραχ έπιασε τον αρχιδούκα από το κολάρο για να σταματήσει το κεφάλι του που έπεφτε μπροστά, και τον ρώτησε: Πονάτε πολύ, Υψηλότητα; Ο Υψηλότετος απάντησε: Es ist nichts... es ist nichts, τουλάχιστον έξι εφτά φορές, και παρέδωσε το πνεύμα τη στιγμή που το αυτοκίνητο έφτανε στην κατοικία του κυβερνήτη.

Με άλλα λόγια, ο Ραφαέλ Πίντο δεν θα μπορούσε να έχει δει όλα αυτά που τόσο πρόθυμα θα στρίμωχνε στην ιστορία του. Πράγμα που σημαίνει πως για χάρη της δικής του αφήγησης πάγωσε τη στιγμή, μην αφήνοντας το αυτοκίνητο να επιστρέψει στη λεωφόρο Άππελ Κε, και πως το ότι οι Ύψηλότητες τους βυθίστηκαν μπροστά του στο gran escuridad ήταν εντελώς δική του επινόηση. Εν πάση περιπτώσει, ο Πίντο αναπαρήγαγε πολλές φορές την τραγική σκηνή για μερικούς άλλους Βόσνιους στο στρατόπεδο, συνήθως αργά τη νύχτα και ψιθυριστά, με πολλή προσοχή, γιατί το να περιγράφεις κάτω από ποιες τετριμμένες περιστάσεις είχε χάσει τη ζωή του ο αρχιδούκας Φραγκίσκος Φερδινάνδος της Αυστρίας-Έστε, Διάδοχος της Αυτοκρατορίας των Αψβούργων, ισοδυναμούσε με βλασφημία. Το περιορισμένο ακροατήριο του Πίντο, που απαρτιζόταν από στρατιώτες, μαγευόταν μονίμως από τη δική του απόδοση της αυγής του πολέμου και του μεσονυχτίου της ζωής τους, εκείνης ακριβώς της στιγμής που, όσο διαρκεί η ανάπαυλα ανάμεσα σε δυο ανάσες, χώρισε τον κόσμο στα δύο, στο πριν και στο μετά. Κάποιοι Βόσνιοι έβαζαν μάλιστα τα κλάματα, εξαντλημένοι ήδη από το αδιανόητο μέλλον τους.

